

הלך אחר הפגום*

א

איתא במשנה קידושין (ס,א):

רבי טרפון אומר: יכולין ממזרין ליטהר. כיצד ממזר שנשא שפחה הולד עבד, שיחררו נמצא הבן בן חורין. רבי אליעזר אומר: הרי זה עבד ממזר.

בגמרא מבואר שרבי אליעזר סובר, שכשם שבישראל שנשא ממזרת, הדין הוא שהולד ממזר. (דיליף מקרא "גם דור עשירי לא יבוא לו בקהל ד" שאם אחד מההורים פסול מלבוא בקהל, מעמדו של הולד נקבע לפי ההורה הפגום. ולימוד זה המכונה בלשון הגמ' "לו הלך אחר פסולו" מבטל את הדין הרגיל, שהולד מתייחס רק אחר האב, מדין "למשפחותם לבית אבותם.") גם כאן, אף על פי שקימא לן שולד שפחה כמותה, (מדין "האשה וילדיה תהיה לאדוניה") הולד הוא ממזר "מדין הלך אחר פסולו".

שיטת רבי אליעזר צריכה עיון לכאורה משני פנים: א. בדברי התוס' (סח,ב ד"ה ולדה) מבואר, שגם לולא הפסוק "האשה וילדיה תהיה לאדוניה" היינו יודעים שהולד הוא עבד, מדין הלך אחר הפגום. אלא שהפסוק מחדש שהולד לא קרוי בנו לשום דבר, ואפילו כבנו ממזר. ומעתה צ"ע מה שייך "הלך אחר פסולו" בממזר הבא על השפחה, הרי הממזר אינו אביו של הולד. ב. עוד צ"ע, שהרי רבי אליעזר מודה שהולד הוא עבד, כמבואר במשנה. ולכאורה, כמו שבגוי אין ממזרות, כך גם בעבדים (ש"לכלל ישראל לא באו" כלשון הרמב"ם אסו"ב יב,יא) לא שייך פסול ממזרות.

* המאמר הינו פרי לימוד משותף עם אלעד גרינבאום ועל כך תודתי נתונה לו.

והנה בביאור שיטת רבי אליעזר, כתב הקובץ הערות (מד,ד) "דרבי אליעזר ס"ל דהכא הולד מתיחס גם אחר אביו, כדי שיהיה בו צד ממזרות. והא דאתא לו אפקיה, היינו שמשנין סדר היחס כדי לפסלו". ומבואר בדבריו, שבדין הלך אחר הפסול, נתחדש לרבי אליעזר, שהולכים אחר הפגום, לא רק במקום שממילא יש לו דין הורה ביחס לולד, אלא גם במקום שלולא הפסוק אין לו דין הורה, הרי שכדי לפסול את הולד, מתחדש בפגום דין הורה. ובדבריו מתיישב הקושי הראשון שהעלנו, שהממזר אינו אבי הולד כלל, ומה שייך לומר הלך אחר פסולו. אבל עדיין צ"ב, כיצד יתכן עבד ממזר.

ועל מדוכה זו עמד האבנ"מ (ד,יב) וז"ל: "דרבי אליעזר יש לוולד דין עבד מצד אימו שהיא שפחה, וממזר מצד ישראל שבא בעבירה. על כן דין ישראל יש לו גם כן, והלך אחר הפסול. ולפי זה לר"א אם קידש אשה, נראה דקידושיו תופסים, דכיוון דכתיב לו, הלך אחר הפסול ושדית ליה בתר ישראל, וממילא ה"ל דין ישראל. או אפשר, דאית ביה דין ח"ע מצד אימו, וחב"ח מצד אביו ישראל, ובחצי עבד וחצי ב"ח קידושיו קידושין". מבואר שלמרות שאין ממזרות בעבדים, כיוון שמדין הלך אחר פסולו, הולד מתיחס אחר האב הממזר, ויש לו גם דין ישראל. ומצד זה שייכת בו ממזרות.

בקר"א (יבמות טז,ב) ובאמרי משה (כז,טז) הקשו על האבנ"מ כמה קושיות:

א. אם הולד מוגדר כישראל, איך מותר לבעלים לעבוד בו, והרי הוא עובר בלאו ד"לא תעבוד בו עבודת עבד".

ב. עצם ההנחה שאפשר להיות גם ישראל וגם עבד בבת אחת, איננה מתקבלת על הדעת, ולא מצינו כמותה בשום מקום (קר"א).

ג. מה שכתב האבנ"מ, שאפשר שהולד ח"ע וחב"ח, גם אינו מובן. הגע עצמך, ישראל גמור שבא על השפחה, לא מוליד בולד צד ישראל, מהיכא תיתי לומר שממזר יוליד בולד צד ישראל (קר"א).

הלך אחר הפגום

ד. דין זה דהלך אחר הפסול, אינו מפקיע את הדין של ולדה כמותה, אלא מחדש שבנוסף לזה שהולד עבד הוא גם ממזר. וא"כ, איך יתכן שהולד הוא חב"ח (אמר"מ).

ה. כיון שהשפחה היא כשדה של האדון, ממילא גם הולד הוא בבעלותו להשתעבד בו. ואין סברא שדין הלך אחר הפסול, יפקיע את הזכות הממונית שיש לאדון על הולד. וממילא לא יתכן שהוא יהיה חב"ח (כנ"ל בביאור קושית האמר"מ).

ומכח קושיות אלו, חידשו הקר"א והאמר"מ, שכיוון שעבד שייך קצת במצוות ישראל, שייך בו פסול ממזרות, והולד הוא עבד ממזר.

לכאורה היה מקום לומר, שכיו"ע נזקקים למה שחידשו הקוה"ע והאבנ"מ, שלר"א משנים סדר הייחוס, ומכח זה הממזר מוגדר כאבי הולד. שאם לא כן, לא שייך כלל דין דהלך אחר פסולו. אלא שנחלק האבנ"מ על הקר"א והאמר"מ, בשאלה אם תתכן ממזרות בעבד. והאבנ"מ שסובר שלא תתכן ממזרות בעבד, הוצרך להוסיף שהולד מקבל גם דין ישראל מהממזר.

אכן, נראה מדברי הקר"א לא כך. שהרי הקר"א הקשה על האבנ"מ, איך יתכן שישראל גמור לא יוליד צד ישראל בולד וממזר כן יוליד בו. ולכאורה מאי קושיא, בישראל רגיל, שאין בו דין דהלך אחר פסולו ולא משנים את סדר היחס על מנת להגדירו כאבי הולד, ממילא אין סיבה שהולד יהיה ישראל, כיוון שהישראל אינו אביו. משא"כ בממזר שבא על השפחה שמשנתנה סדר היחס, וודאי שהולד יהיה ישראל מצד אביו.

ומוכרחים לומר, שהקר"א לא קיבל את דברי הקוה"ע והאבנ"מ בדעת ר"א, שמשנים את סדר היחס כדי לפסול הולד. וא"כ, קשה מה שהקשינו בתחילת דברינו, מה שייך דין הלך אחר פסולו במקום שהפגום אינו אבי הולד.

לכן נראה לומר בדעתו של הקר"א, שהוא למד פשט בדברי רבי אליעזר, שבדין הלך אחר הפסול התחדש שאם אחד מהמולידים פסול, הולד מקבל

ממנו את פסולו, אע"פ שאין המוליד נחשב להורה הולד. שעצם זה שהולד נוצר מממזר, זה הגורם לפסולו.

ובשיעורי ר' שמואל (ב"ב אות עה) ביאר בדעת ר"א, שגם הוא מודה דהבא על השפחה אין הולד בנו אלא בנה, ואין לו כלל דין בן לאביו. אלא שלעניין הלך אחר הפגום, מחדש ר"א שיש לולד דין מסוים דיחס לאב. והעובדה שהולד עבד, אינה מעכבתו מלהיות ממזר, כיוון ששייך בעבד פסול ממזרות, כדברי הקר"א והאמר"מ. (ויש להדגיש שסברת הגר"ש, איננה סברת הקוה"ע והאבנ"מ בענין שינוי סדר היחס. שלדברי הקוה"ע, נקודת המוצא היא שהממזר אינו אבי הולד. אלא שמכח הדין דהלך אחר פסולו, הוא הופך להיות אב. ולדברי הגר"ש, לא הדין דהלך אחר הפסול יוצר דין אב, אלא סברת ר"א היא, שלעניין דין הלך אחר הפגום יש לממזר דין אב, אע"פ שלשאר דברים אינו נחשב כאב. ויש נפק"מ בין דבריהם, ועמד על זה הגר"ש בסימן יא אותיות ד,ה).

לסיכום לפנינו ג' הסברים לכך שלר"א בממזר שנשא שפחה, הולד עבד ממזר. א. אבנ"מ- הממזר הוא אבי הולד, והולד מקבל ממנו דין ישראל. ומצד ישראל שבו, הולד ממזר.

ב. הגר"ש רוזובסקי- הממזר הוא אבי הולד לעניין הלך אחר הפגום, ומצד זה מקבל ממנו הולד דין ממזר. ואע"פ שהולד עבד, תיתכן ממזרות בעבד. ג. קר"א (לפי הבנתינו)- הולד מקבל מהממזר פסול ממזרות כתוצאה מהעובדה שהוא מולידו. ואע"פ שהוא עבד, תיתכן בו ממזרות.

שו"ר שכדברינו בהבנת הקר"א מבואר בספר בד קודש וז"ל: "הנה לכאורה צ"ב עיקר שיטת ר"א מדוע ממזר שנשא שפחה הולד ממזר מדין "לוי" הלך אחר פסולו, הלא הולד הוא עבד ואינו מתייחס אחר אביו כלל. ואשר מוכח מזה, דיסוד הדין ד"לוי" הלך אחר פסולו אין זה מדין ייחוס כלל, אלא דכיון שהולד נוצר מממזר ממילא חייל עליו הפסול ממזרות". (בד קודש ה,כג, אלא

שהגרבי"ד שליט"א תפס זאת לדבר פשוט לכולי עלמא, ואנו מסבירים זאת בדעת רבי אליעזר. ולקמן יתבאר, שגם הקוה"ע הולך בדרכו של הבד קודש).

ב

יש לעיין לכל אחת מהדרכים שנתבארו לעיל, במה נחלק רבי טרפון על ר"א.

בקוה"ע הנ"ל הסביר "דר"ט ס"ל דאף דאתא לו אפקיה, אין משנין סדר היחס כדי לפוסלו. וכיוון דולד שפחה כמותה והוי עבד, ממילא לא הוי ממזר דבעבדים לא שייך ממזרות".

ולכאורה צ"ע בדבריו. שהרי גם אם שייך פסול ממזרות בעבדים, מכל מקום כיוון שלפי ר"ט לא משנים סדר היחס, ממילא אין סיבה שהולד יהיה ממזר, כיוון שהממזר אינו אביו. ולשם מה נצרך להוסיף בדעת רבי טרפון, שלא שייך ממזרות בעבדים. ולכן נראה מוכרח בדבריו כמו שנתבאר מקודם בדעת הקר"א. שגם הקוה"ע סובר שלדין הלך אחר פסולו לא צריך שהפגום יהיה הורה הולד, אלא מספיק שהוא מולידו, ובזה מודה גם רבי טרפון. אלא שסובר רבי טרפון, שכיוון שלא משנים סדר היחס כדי לפוסלו, אז במקום שמצד ייחוסו לא שייך בו פגם ממזרות, כגון שהוא עבד, אז אע"פ שיש סיבה לפוסלו מצד שמולידו הוא ממזר, לא יכול לחול בו פסול ממזרות.

ונראה לי שבגמרא מדוקדק כדברי האבנ"מ והקוה"ע שאין ממזרות בעבדים, וכפי שנבאר: הגמ' (סט,א) הסתפקה האם רבי טרפון מתיר לממזר לשאת שפחה לכתחילה, או שלכתחילה ממזר אסור בשפחה, אלא שאם נשאה באיסור זרעו נטהר. ובתחילה, רצתה הגמרא לפשוט הספק מזה שחכמים אמרו לרבי טרפון: "טיהרת את הזכרים, ולא טיהרת את הנקבות. ואי אמרת לכתחילה קאמר, ממזרת נמי תינסיב לעבדא".

ומפרש רש"י שאם ר"ט לכתחילה קאמר, הרי שהן ממזרת והן ממזר היו יכולים לשאת בגלוי שפחה או עבד, ועצתו של רבי טרפון היתה מועילה הן

לזכרים והן לנקבות. לכן מוכרחים לומר, שלכתחילה אסור ממזר בשפחה, ולכן אמרו לו חכמים את הנקבות לא טיהרת, כיוון ש"אין דרך אשה לגלות ממקומה ולבקש תחבולות לינשא בסתר, מאחר שיש מוחין בידה". ודוחה הגמרא "עבד אין לו חייס". ומפרש רש"י "אינו מתיחס אחר אביו, דכתיב עם החמור עם הדומה לחמור כבהמה שאין הולד כרוך אחרי האב. הילכך אי מינסבא לעבדא לא מהני מיד".

ויש להקשות, לשם מה הוצרכה הגמרא להיזקק לזה שעבד אין לו חייס. שהרי גם אם לעבד יש חייס, הולד צריך להיפסל מצד אמו הממזרת, מדין הלך אחר פסולו. ולפי האבנ"מ והקוה"ע מיושב היטב. שבאמת אם היה לעבד חייס וולדו היה עבד, אז אע"פ שמצד אמו היה ראוי שיהיה ממזר, כיון שלא שייך בעבד פסול ממזרות הוא לא היה ממזר. ולכן נזקקה הגמרא לומר שעבד אין לו חייס. כיון שרק על ידי זה שאין לו חייס והנולד ממנו אינו עבד, "מתאפשר" לולד להיות ממזר מצד אמו. (שו"ר שעמד על ראייה זאת הגרי"ד פוברסקי בישועת דוד סי' ט ד"ה והנה, וברוך שכיוונתי).

והנה בהמשך הגמ', מובא שטעמו של רבי טרפון לכך שהולד לא ממזר, הוא משום שולד במעי שפחה כנענית כולד במעי בהמה דמי. ופירש רש"י שאין מתייחס אחר אביו כלל. ולדברי הקוה"ע צריך לומר, שהעדר היחוס אחר אביו, לא מהווה סיבה לזה שלא יחול בו הפגם של האב. כיוון שלפי מה שנתבאר לעיל בדבריו, לא צריך יחוס לפגום כהורה כדי שיועבר הפגם. וצריך לומר בכוונת הגמרא, שבמקרה הנוכחי שמדובר בשפחה, כיוון שהולד לא מתייחס אחר האב, הואיל וולד במעי שפחה כולד במעי בהמה, ולכן הולד הוא עבד. וכיוון שכן אין הוא ממזר, כי לא שייך בעבדים ממזרות.

אלא שהדברים צ"ע, שהרי כבר הבאנו לעיל דברי התוספות, שגם לולא הלימוד דהאשה וילדיה, ולד שפחה עבד מדין הלך אחר הפגם. וא"כ, מדוע נצרך ר"ט לדין שולד שפחה כבמעי בהמה, שהתחדש מקרא האשה וילדיה,

הלך אחר הפגום

(עניין רשב"א סח,ב ד"ה ולדה) כנימוק לשיטתו שאין הולד ממזר, תיפוק ליה שהולד עבד מדין הלך אחר הפגום, וצ"ע. (ושו"ר שנתקשה בזה בישוע"ד שם).

ומצאתי בזכר יצחק (עמוד קיד ד"ה ונראה) דברים שיש בהם לישב העניין. וז"ל השייך לענייננו: "כמו דר"א דס"ל בממזר שנשא שפחה, ואף דרבנן פליגי עליה, היינו משום דבעכו"ם ועבד דכבהמה דמי, לא שייך גבי ממזר כתירוץ הגמרא שם". והיינו שהזכר יצחק מבאר שכוונת הגמרא לומר שהסיבה לכך שולד שפחה לא יכול להיות ממזר, הינה משום שהוא עבד ועבד הרי הוא כבהמה, ובבהמה לא שייך ממזרות. (שו"ר שגם במשנת רבי אהרון פירש על דרך הזכר יצחק ואף העמיס כן בכוונת רש"י ד"ה ולד במעי שפחה). העולה מהאמור לפי הקובץ הערות:

רבי טרפון: יש סיבה שהולד יהיה ממזר כיוון שמולידו ממזר, אלא שבמקרה ספציפי זה לא תיתכן בו ממזרות, כיוון שעל פי דיני היחס הוא עבד.

רבי אליעזר: אף על פי שאין ממזרות בעבדים, על ידי דין הלך אחר פסולו הולד מתייחס לאב ומקבל ממנו דין ישראל, בכדי שיפסל.

סיכום הדברים בדעת ר"א: אבנ"מ- דין אב של הממזר נצרך הן כדי לפסול הולד, והן כדי שהולד יהיה ישראל ויוכל להיות ממזר.

קר"א- לממזר אין דין אב, והולד עבד ממזר ולא ישראל.

קובה"ע- לממזר יש דין אב, אך הוא נצרך רק בכדי שהולד יהיה ישראל ויוכל להיות ממזר, ולא לעצם קבלת הפסול, דלזה סגי במה שהוא מולידו.

הגר"ש רוזובסקי- לעניין הלך אחר הפגום לממזר יש דין אב, והולד עבד ממזר ולא ישראל.

והנה, לפי מה שהסברנו בדרכו של הקרן אורה, שהממזר אינו אב והולד אינו ישראל, צריך עיון במה נחלק רבי טרפון על רבי אליעזר. שודאי אין לומר שנחלקו האם שייך ממזרות בעבדים או לא, שאם כן מהו זה שהשיבו רבנן

לרבי אליעזר שולד שפחה כולד במעי בהמה, והלא אין זה כלל הנידון ביניהם. אלא על כרחך צריך לומר, שרבנן נחלקו על היסוד שלא צריך אבהות לדין הלך אחר הפסול. ומה שאמרו ולד במעי שפחה כולד במעי בהמה, אע"פ שגם רבי אליעזר מודה בזה, כונתם לומר שכיון שכבמעי בהמה הוא, אם כן חסר בדין אבהות. וכדי שהולד ילך אחר הפגום, בעינין שיהיה לפגום דין אב. (ולקמן תתבאר בע"ה דרך נוספת בהבנת הקר"א).

עוד הסבר בדעת רבי טרפון מצאנו בחידושי הגר"ש רוזובסקי, (יבמות סי' יב ד"ה ובקידושין) ונביא תמצית דבריו: גם רבי טרפון מודה לעיקר היסוד שאף מי שאין לו דין אב, לעניין הלך אחר הפגום יש בו דין אב. וראיה לדבר, שאם לא כן לא היתה הגמרא צריכה להאריך בטעמא דרבנן, ולומר דולד במעי שפחה כולד במעי בהמה דמי. והיה לגמרא לומר בפשיטות, דטעמא דרבנן משום דאין לולד דין בנו, כדילפינן מקרא דהאשה וילדיה תהיה לאדוניה. ומוכח מכאן, שרבנן מודים לרבי אליעזר ביסוד דבריו שלענין דין הלך אחר הפגום יש לו דין אב, אלא שרבנן ס"ל דולד במעי שפחה שאני, דאין זה רק סיבה שלא יחשב בנו, אלא זאת סיבה לומר שאין קשר כלל בין האב לבן וכאילו הולד לא בא כלל מן האב, משום שהגדר בזה הוא דכבמעי בהמה דמי. ומבואר בדבריו, שבולד שפחה אין לאב אפילו דין מוליד, משום שכבמעי בהמה דמי.

ולא הבנתי דבריו, דמה בכך שכבמעי בהמה דמי, סוכ"ס וודאי ש"האב" מהווה סיבה ליצירת הולד, וצ"ע.

עכ"פ עולה מדבריו, שכולי עלמא מודו שלדין הלך אחר הפגום צריכים לדין אבהות. וכן כולי עלמא מודו שלענין הלך אחר הפגום גם למוליד גרידא יש דין אב. אלא שנחלקו בולד שפחה, שלשיטת רבי טרפון "האב" לא נחשב אפילו למוליד. (ועפ"י זה הוסיף הגר"ש, שבמקום שבו הולד אינו כבמעי בהמה גם רבי טרפון יודה לרבי אליעזר, ובהמשך יתבאר).

ונראה לומר, שיש מקום לדקדק ברש"י כדברי הגר"ש. דבד"ה עבד אין לו חייס כתב רש"י: "אינו מתיחס אחר אביו" ובד"ה כולד במעי בהמה כתב: "שאין מתיחס אחר אביו כלל". וצ"ע מה בא להוסיף במילה "כלל". ולפי דברי הגר"ש מבואר היטב, שיש לומר שרש"י בא לרמוז שהגדר בולד במעי בהמה הוא כדברי הגרש"ר, שאין קשר בין האב לבן וכאילו לא בא מן האב.

אלא שצ"ע על זה מדברי רש"י במשנה ד"ה בנה עבד. וז"ל: "ואין ממזר דהא ולדה כמוה". ומבואר בדבריו שהסיבה לכך שהולד אינו ממזר היא בגלל ההילכתא דולדה כמוה. והנה בהילכתא דולדה כמוה יש שני עניינים: א. שהולד הוא עבד. (מדין הלך אחר הפגום). ב. שהולד אינו בנו לענין ירושה, יבום ולהיטמא לו. (וזה מדין דהאשה וילדיה, עיין תוספות ד"ה "ולדה כמוה", סח, ב).

והנה אי נימא כדברי הגר"ש צ"ע, שהרי אין זה הנמקה כלל לכך שהולד לא ממזר, שהרי גם רבי אליעזר מודה שהוא אינו בנו לכל הני מילי, וגם רבי טרפון מודה שאף על פי שאינו בנו לכל הני מילי, מכל מקום לענין הפגם הוי בנו, אם לא שכבמעי בהמה דמי. ואם כן צריך עיון, לדברי הגר"ש, מהו זה שכתב רש"י, שהנימוק לרבי טרפון שהולד איננו ממזר, הוא כיוון שולדה כמוה, וצ"ע.

לפי דברי הגר"ש ניתן לומר בדרכו של הקרן אורה, שכו"ע מודו שכדי לפסול הולד לא בעינן לדין אבהות. אלא שרבי טרפון סובר, שבולד שפחה לאב אין אפילו דין מוליד, כסברת הגר"ש. (ושו"ר שכך ביאר את יסוד המחלוקת בישוע"ד הנ"ל, וגם דקדק מהלך זה מרש"י ד"ה כולד במעי בהמה דמי כדברינו לעיל, אלא שקשה על זה מדברי רש"י במשנה, כנ"ל).

נמצאנו למדים ארבע דרכים בהבנת רבי טרפון:

א. קר"א(אפשרות אחת)- לולד אין יחוס לאב, וזה עצמו מונע את דין הלך אחר פסולו.

ב. קוה"ע- כיוון שהולד הוא עבד לא יכול לחול בו דין ממזרות, אע"פ שלדין הלך אחר הפסול לא בעינן לדין אבהות.

ג. הגרש"ר- אע"פ שלעניין דהלך אחר פסולו יש לפגום דין אב, בולד שפחה "האב" לא נחשב אפילו כמוליד.

ד. ישועת דוד (ואפשרות שניה בקר"א)- אע"פ שלא בעינן לדין אבהות לפסול הולד, בולד שפחה "האב" לא נחשב אפילו כמוליד.

ג

כתב הרמ"א (אבהע"ז ד,ז): "גר מצרי שנשא כותית עמונית הבן הוא עמוני, והבת היא מותרת". ובח"מ כתב: "יש גורסין הבת היא מצרית. והוא טעות, דהא ולדה כמוה, אלא מותרת גרסינן, כלומר לאחר שנתגיירה. והב"ח כתב לקיים הגירסא שהבת היא מצרית, ודבריו תמוהין. עיין בקו"א".

ובביאור הגירסא 'מצרית' כתב הב"ח: "שבת של גר מצרי וגויה עמונית, אינה ניתרת כעמונית לבוא בקהל מיד, אלא לא עדיפא מגר מצרי שנשא גיורת עמונית וילדה בת דהולד מצרי, דהלך אחר הפגום שבהם והיא מצרית שניה ודו"ק".

ונראה, שמה שכתב החלקת מחוקק על הב"ח שדבריו תמוהים, כוונתו לומר שיש הבדל גדול בין גר מצרי שנשא גיורת עמונית- שאז הבת נחשבת כבת הגר, ולכן שייך בה דין דהלך אחר הפגום- לבין גר מצרי שנשא גויה עמונית, שהבת היא גויה ואינה נחשבת כלל לבת הגר, וממילא לא שייך בה דין דהלך אחר הפגום.

ובביאור מחלוקתם היה מקום לומר, דלעיל הבאנו ב' אפשרויות בהבנת דין הלך אחר הפגום. שלדעת האבנ"מ, הקר"א (בדעת ר"ט) והגר"ש רוזובסקי, דין הלך אחר הפגום תלוי בדין אבהות. ואילו לדעת הקוה"ע (וכן הוא בבד קודש ה,כג) אין דין הלך אחר הפגום תלוי בדין אבהות, אלא בהולדה.

והיה מקום לומר, שהב"ח נקט כדעת הני אחרונים, שלא בעינן לדין אבהות לעניין הלך אחר הפגום. ולכן אע"פ שגר מצרי שבא על גיורת עמונית והוליד ממנה בת, הבת אינה נחשבת לביתו, מכל מקום וודאי הוא נחשב למולידה, ולכן לעניין דין הלך אחר הפגום שייך לתת לה דין מצרית. וזהו שכתב הב"ח שאינה עדיפא מגר מצרי שנשא גיורת עמונית וילדה בת, דהולד מצרי דהלך אחר הפגום שבהם. שגם במקרה זה, יסוד הפסול של הבת אינו משום שהגר המצרי נחשב לאביה, אלא משום שנחשב למולידה.

ואילו הח"מ סבור כדעת האבנ"מ וסיעתו, שלדין הלך אחר הפגום בעינן לדין אבהות ולכן גרס בדברי הרמ"א שהבת היא מותרת, כיוון שלא שייך בה הלך אחר הפסול שהרי הגר המצרי אינו אביה. וזהו שכתב החלקת מחוקק שדברי הב"ח תמוהים במה שדימה גר מצרי שנשא גויה עמונית, לגר מצרי שנשא גרה עמונית וכמשנ"ת לעיל תמיהתו, כך היה נראה לומר בהסבר מחלוקתם. אבל באמת נראה שבדעת הב"ח עדיין קשה. שהרי כדי שהבת תיפסל מדין מצרית על ידי דין הלך אחר הפגום, לכאורה אין הביאור בזה שהיא מקבלת מהגר המצרי את דין הפסול קהל שבו, אלא היא עצמה צריכה להיות מוגדרת כמצרית, וממילא היא פסולה לבוא בקהל. ובשלמא בממזר שנשא שפחה, אע"פ שהעבד אינו בנו של הממזר, מכל מקום כיוון שבעבד שייך ממזר, אז כיוון שהוא נוצר מממזר ממילא הוא עצמו ממזר. אבל לעניין פסול מצרי, לכאורה כדי להיות מצרי על הולד להיות מיוחס אחר המצרי, שהרי זה וודאי שהגדרת לאום זה עניין של חייס. ואם כן חוזרת קושיית החלק"מ על הב"ח שדבריו תמוהים. (שו"ר, שכעין זה הקשה על הב"ח בבד קדש שם).

והנראה בזה, דהנה יש להתבונן ביסוד האיסור של מצרים ועמונים לבוא בקהל, מה גדר האיסור בזה. דלכאורה קשה, הלא גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ואם כן מצרי שנתגייר, לאחר גירותו אין לו שם מצרי כלל. ויש לומר בזה שתי דרכים:

א. שהתורה אמרה שכל מי שלפני שנתגייר היה מצרי, אע"פ שעתה אין עליו תורת מצרי כלל, מכל מקום "עברו המצרי" הוא הסיבה לפסול אותו עכשיו מלבוא בקהל. וכמו כן מצרי שני, כיוון שהוא מיוחס למישהו שבעברו היה מצרי לפני שנתגייר, אמרה התורה שהוא פסול מלבוא בקהל. ואם נאמר כך, יראה לומר שיש הבדל מהותי בין פסול מצרי שני, לשאר פסולי קהל הפסולים מדין הלך אחר הפגום. שבממזר למשל, על ידי דין הלך אחר הפגום גם בנו מוגדר כממזר, וכיוון שהוא ממזר, ממילא חל עליו איסור לבוא בקהל וכל דיני ממזר. אבל במצרי שני, לא שייך לומר שעל ידי דין הלך אחר הפגום, המצרי ראשון "מעביר" לבנו את תכונת המצריות. שהרי עכשיו הוא לא מצרי ופסולו הוא רק משום שבגוייתו היה מצרי. ועל כרחך שהתורה חידשה בדין מצרי שני, שהבן "מקבל" מהאב את דיני הפסול של מצרי, אע"פ שאין לו שם מצרי.

ב. או כלך לדרך זו: שהתורה אמרה בפסול מצרי ועמוני, שמי שבא בתולדה מגוי מצרי או עמוני, זה עצמו הסיבה לפסול אותו. ולפי זה, לא עברו של הגר כגוי מצרי גורם לפסולו, אלא מצבו בהווה כמי שבא בתולדה מגוי מצרי זאת הסיבה לפסולו. ולפי זה, סיבת הפסול של מצרי שני איננה משום שהוא "מקבל" מאביו את דיני הפסול, אלא משום שהתורה חידשה, שמי שבא בתולדה עד דור שני מגוי מצרי, או עד עולם מגוי עמוני, יש לו את הפסול של מצרי או עמוני והרי הוא כשאר פסולי קהל הפסולים מדין הלך אחר הפגום, שפסולם הוא פסול עצמי בגלל שיש בהם את תכונת הפסלות, שהיא הגורמת לדיני הפסול.

ונראה, שגם לדרך זאת יש הבדל בין פסול מצרי שני, לפסול של בן הממזר. שמצרי שני הוא פסול שלא תלוי כלל בפסול של אביו, אלא הוא פסול עצמאי לחלוטין שנגרם כתוצאה מזה שהוא בתולדתו דור שני לגוי מצרי. מה שאין כן בן ממזר, השואב את פסולו מאביו. (ולו רק יצויר מצרי שני, שלא אביו ולא אמו הם מצרים ראשונים, מכל מקום הוא פסול, כיון שהוא דור שני

"לסב"ו הגוי המצרי. מה שאין כן שלו יהיה אדם שהוריו אינם ממזרים, אבל סבו וסבתו הם אסורים באיסור ערוה, וכתוצאה מביאתם נולד אחד מהוריו שמשום מה הוא איננו ממזר, (וכמובן שזה לא יתכן) כיון שהורה זה איננו ממזר, הרי שגם בנו לא יהיה ממזר).

ולפי זה נבוא לבאר את שיטת הב"ח בשתי דרכים, אפילו אם ננקוט שהב"ח אזיל בדרכו של האבנ"מ שלדין הלך אחר הפגום בעיני לתורת אבהות: (א) יש לומר שהב"ח סובר שלדין הלך אחר הפגום בעיני לתורת אבהות, אלא שחלוק דין הלך אחר הפגום בכל פסולי קהל- שבהם כיון שהבן "שואב" את הפסול מאביו בעיני ליחס אותו לאב- מדין הלך אחר הפגום בארבע אומות, שישוד הפסול בהם הוא רק משום שבאו בתולדה מגוים השיכים לארבע אומות- וכדרך השניה שכתבנו- ובהם לא בעיני כלל לתורת אבהות, אלא רק לדין תולדה. ולכן, אע"פ שולד ממזר ושפחה אינו ממזר כיון שאין הוא בנו של הממזר, הרי שבגר מצרי הבא על גויה עמונית, כיון שהבת היא דור שני בתולדה לגוי מצרי, יש בה פסול מצרית.

שוב ראיתי, שכל מה שכתבתי שפסול ארבע אומות הוא רק ענין של תולדה הן באבות והן בבנים, הוא דבר שלא ניתן להיאמר כלל. שבשו"ע (ד,ה) מפורש שגוי מצרי שבא על בת ישראל הולד כשר. ולדברי, כיון שהוא בא בתולדה מגוי מצרי, אף על פי שאינו מיוחס לו כלל היה צריך להיפסל. (וע"ע בחידושי רבי שמואל, קונטרס פסולי קהל אות יא).

לכן, מכל זה נראה שהמחזור בדעת הב"ח הוא, שהב"ח למד שישוד פסול ארבע אומות, הוא מכיון שבעברם היו גוים מאותם אומות, עברם זה הוא הסיבה לפסול אותם עכשיו בגירותם. ולפי זה, מצרי שני פסול כיון שאביו "נותן" לו את דיני הפסול שיש לו, וכדרך הראשונה שכתבנו. וכמו כן, הב"ח סובר שדין הלך אחר הפגום תלוי בדין הולדה ולא בדין אבהות, וכדעת הקוה"ע ודעימיה. ולכן, גר מצרי שבא על גויה עמונית הבת מצרית, כיון שדין הלך אחר הפגום תלוי בהולדה ולא באבהות. ולא קשה מה שלבת אין

שם מצרית, שהרי גם אם היתה מיוחסת אחר האב, לא משום שם מצרית היתה נפסלת, שזה בכל אופן לא שייך בה, אלא משום שדיני הפסול עוברים אליה מהאב. וכמו כן, מובן מדוע גוי מצרי שבא על בת ישראל הולד כשר, כיון שהולד מעולם לא היה מצרי, וחסרה לו סיבת הפסול של ארבע אומות.

והח"מ שכתב על הב"ח שדבריו תמוהים, סובר שלדין הלך אחר הפסול בעיני לדין אבהות. מובן א"כ, שלשיטתו לא שייך להשוות בן גר מצרי לבן גוי מצרי.

ד

ובחידושי הגרש"ר (סימן יב) ביאר דברי הב"ח בדרך אחרת, על פי דרכו שהובאה לעיל בביאור מחלוקת רבי אליעזר ורבי טרפון, ונביא תוכן דבריו: "כאמור לעיל, גם רבי טרפון מודה לרבי אליעזר בעיקר היסוד, שלעניין הלך אחר הפגום יש לממזר דין אב, אף שאינו אביו לשאר דברים. אלא שבולד במעי שפחה יש סיבה מיוחדת להפקיע לגמרי הקשר בין האב לבן, וכאילו לא בא כלל מן האב, ומשום דהגדר בזה דכמעי בהמה דמי, ולכן אין כאן דין הלך אחר הפגום. ומעתה, נמצא דגם לרבנן במקום שאין את הסברא דכולד במעי בהמה, אזלינן בתר האב הפגום. וזהו ביאור דברי הב"ח, שהרי בגוי לא שייכת הסברא דכולד במעי בהמה ולכן אזלינן בתר האב הפגום, והולד גוי מצרי. ובדעת הח"מ, נקט הגרש"ר דטעמו משום דכל מי שאין לו דין אב, לא נאמר בו דין הלך אחר הפגום.

אלא שהגרש"ר הקשה על דבריו, ממה דבשו"ע איתא שגוי עמוני או מצרי שבא על בת ישראל הולד כשר לקהל, אלא שפגום לכהונה. וקשה לדעת הב"ח, מאי שנא גוי מצרי הבא על ישראלית דלא אזלינן בתר האב, מגר מצרי הבא על גויה עמונית. והרי בתרווייהו הולד כמותה ואין לאביו דין אב לכל דבר, ובתרווייהו ליכא לסברא דכולד במעי בהמה דמי, ומה טעם יש לחלק ביניהם בדין יחס לאב לעניין הלך אחר הפגום, עכת"ד ועיי"ש מה שתירץ, (סימן הנ"ל אותיות ג, ד, ה.).